

ӘЛЕМДІК САЯСАТТАҒЫ «ЖҰМСАҚ КҮШ»: КӨРІНІСТІҢ МӘНІ МЕН НЕГІЗГІ ФОРМАЛАРЫ

*Жумабеков М.У.¹, Мажинбеков С.А.², Тулеманова Р.Е.³

^{*1} тарих ғылымдарының кандидаты, доцент, М. Әуезов атындағы
Оңтүстік Қазақстан Университеті, Шымкент, Қазақстан
e-mail: jumabek-777@mail.ru

² философия ғылымдарының кандидаты, доцент, М. Әуезов атындағы
Оңтүстік Қазақстан Университеті, Шымкент, Қазақстан
e-mail: mazhinbekov.s@mail.ru

³ оқытушы, М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан Университеті,
Шымкент, Қазақстан, e-mail: tulemanovaroza@gmail.com

Аңдатпа. «Жұмсақ күш» туралы мақалада американдық саясаттанушы Джозеф Най алғаш рет 1990 жылдардың басында ұсынған тұжырымдамаға талдау жасалады. Жұмсақ күш мемлекеттің немесе басқа субъектінің әскери күш немесе экономикалық мәжбүрлеу арқылы емес, мәдени, саяси және сыртқы саяси құралдар арқылы басқа елдердің мінез-құлқы мен қалауына әсер ету қабілетін білдіреді.

Жұмсақ күш мәжбүрлеудің орнына тарту және сендіру қабілеті ретінде анықталады. Ол зорлық-зомбылық пен мәжбүрлеу шараларына сүйенетін қатал күшке қарсы тұрады. Сонымен қоса, мақалада жұмсақ күш қолданудың тарихи мысалдары талданады, мәдени дипломатия және бұқаралық ақпарат құралдары мен технологиялар арқылы оң ұлттық имиджді насихаттау сияқты соңғы мысалдар қарастырылады.

Қазіргі халықаралық саясаттағы жұмсақ күштің рөлі жаһандану және өзара тәуелділіктің артуы, сондай-ақ оның әртүрлі мемлекеттердің сыртқы саясаты мен дипломатия мен халықаралық ынтымақтастықтың жаңа формалары үшін маңызы тұрғысынан талданады. Мақалада жұмсақ күш заманауи халықаралық аренада елдерге мәжбүрлеу мен агрессиядан гөрі тарту және ықпал ету арқылы өз мақсаттарына жетуге мүмкіндік беретін маңызды құралға айналғаны атап өтілген.

Тірек сөздер: жұмсақ күш, қатал күш, халықаралық қатынастар, дипломатия, ынтымақтастық, мәдениет, насихат, спорт

Негізгі ережелер

Халықаралық саясаттағы жұмсақ күш: биліктің бұл түрін білдірудің негізгі тұжырымдамасы мен негізгі тәсілдері ЖІӨ және қалалық инфрақұрылым сияқты нақты факторлармен тығыз байланысты. Бұл елдің өсу әлеуетіне және оның басқаларға, соның ішінде мәдени, құндылық және әлеуметтік факторларға тартымдылығына әсер ететін әртүрлі аспектілерге қатысты. Басқаша айтқанда, жұмсақ күш ұлттың жалпы күшіне ықпал ететін барлық материалдық емес аспектілерді қамтиды. Гарвард университетінің профессоры Джозеф Най алғаш рет «жұмсақ күш» терминін 1990 жылдардың басында енгізді. Әр түрлі ғалымдар бұл ұғымды әр түрлі түсіндіреді. Кейбіреулер оны мәжбүрлеу емес, тарту арқылы басқа адамдарға әсер ету қабілеті ретінде анықтайды.

Кіріспе

Жұмсақ күш идеясы 1980 жылдардың ортасы мен аяғында американдық ғалымдар АҚШ гегемониясын әлсірету мәселесін талқылаған кезде пайда болды. Қырғи қабақ соғыс кезінде АҚШ Кеңес Одағымен қақтығыста көш бастап тұрса да, Фрэнсис Фукуяма [1] сияқты оптимистік пиғылдағы ғалымдар да болды. Фукуяма өзінің 1989 жылғы «Тарихтың соңы» атты мақаласында батыстық либералды демократияның өркендеуі әлеуметтік эволюцияның аяқталуын және адамзат қоғамын басқарудың түпкілікті түрін білдіруі мүмкін деген болжам жасады. Алайда, ғалымдардың тағы бір тобы Пол Кеннеди және оның «Ұлы державалардың өрлеуі мен құлдырауы: 1500 жылдан 2000 жылға дейінгі экономикалық өзгерістер мен әскери қақтығыстар» [2] сияқты қайраткерлер ұсынған «Американың батуы» туралы қарама-қарсы көзқарасты ұсынды. Америкалықтар Пол Кеннеди сипаттаған ірі державалардың көтерілуі мен құлдырауына алаңдайды және Жапония сияқты жаңа державалар әлемдегі басым күшке айналуы және Америка Құрама Штаттарын алмастыруы мүмкін деп қорқады. Осы тұрғыдан алғанда, Кеннедидің жұмысы Американың қазіргі жағдайы туралы пікірталасты ынталандырады.

2002 жылы Най өзінің «Американдық күш парадоксы: неліктен әлемдегі жалғыз супер держава жалғыз өзі жеңе алмайды» [3] атты кітабын шығарды, онда ол жұмсақ күш туралы пікірталасты жалғастырды. Ол бұл жаңа тұжырымдама емес екенін және Америка Құрама Штаттары өз мәдениетін осы мақсатта пайдаланған алғашқы ел емес екенін атап өтті. Қуатты мемлекеттер айтарлықтай жұмсақ күшке ие бола алады, бірақ бұл күштің көп бөлігі Үкіметтің бақылауынан тыс әлеуметтік күштерден келеді.

Най өзінің кітабында Америка Құрама Штаттарының жұмсақ күш тұрғысынан үш негізгі артықшылығын атап көрсетеді: олардың басым мәдениеті мен идеялары әмбебап әлемдік нормаларға сәйкес келеді, оларда мәдени және құндылық алмасудың әртүрлі арналары бар және табысты сыртқы саясаттың тарихы бар. Компанияның ішкі және халықаралық деңгейдегі тиімділігі оның беделін арттырады. 2004 жылы Най «Жұмсақ күш: әлемдік саясаттағы сәттіліктің кілті» [4] кітабын шығарды, онда ол жұмсақ күшті тарту және сендіру арқылы басқаларға әсер ету қабілеті ретінде анықтады. Біз бұл ұғымдармен тұлғааралық қарым-қатынаста таныспыз және басқаларға үлгі боламыз.

Джозеф Найдың айтуынша, «жұмсақ қуат» әскери де мәжбүрлеу де емес. Кейбір адамдар қаржылық көмек немесе экономикалық көмек сияқты кейбір аспектілерді жұмсақ күштің мысалдары ретінде қарастыруы мүмкін болса да, бұл тұжырымдаманың жалғыз құрамдас бөліктері емес. Ақша, чектер немесе қаржылық қолдаудың басқа түрлері халықаралық қатынастарда маңызды болуы мүмкін, бірақ олар өздігінен жұмсақ күш болып табылмайды. Қоғамдық пікірге әсер ету үшін қолданылуы мүмкін үгіт-насихат сияқты.

Материалдар мен әдістерді сипаттау

Бұл зерттеудің әдістемесі кеңінен қолданылатын бірқатар әдістерге

негізделген. Зерттеу барысында авторлар жұмсақ күштің тарихи дамуын түсіну және жалпылау үшін тарихи талдау әдістерін қолдана отырып, тарихизм мен ғылыми объективтілік принциптерін ұстанды. Материал тарихи талдау, салыстыру, әдебиетке шолу және т.б. сияқты дәстүрлі ғылыми зерттеу әдістерін қолдануға мүмкіндік береді.

Біріншіден, бұл тарихи және сипаттамалық тәсіл, ғылыми зерттеулер жүргізудің дәстүрлі әдісі. Мазмұнды талдау және синтездеу әдістері арқылы жұмсақ күш дипломатиясының саясаты, әдістері мен перспективалары зерттелді. Жұмыстың көп бөлігі жүйелік тәсілді қолдану арқылы жүзеге асырылады. Осы тәсілдің арқасында жұмсақ күш дипломатиясын қалай қолдану керектігін анықтау үшін жиналған мәліметтерге жан-жақты талдау жасалады. Салыстырмалы талдау әдісі жұмсақ күштің дипломатиялық тәжірибелерінің әдістері мен бағыттарындағы айырмашылықтарды талдау үшін қолданылады.

Зерттеу нәтижелерін тұжырымдау үшін кешенді талдау әдісі қолданылды. Бұл талданатын материалды тереңірек түсінуге ықпал етті.

Жұмсақ күшті зерттеуге айтарлықтай үлес қосқан автор-американдық саясаттанушы А. Вулферс [5]. Мемлекеттердің сыртқы саяси мақсаттары туралы айтатын болсақ, ол екі түрді ажыратады – «иелену мақсаттары» және «орта мақсаттары». Ол өз жұмысында сыртқы саясатты қалыптастырудың маңызды құралдары ретінде экономикалық және қауіпсіздік саласындағы көмек бағдарламаларының маңыздылығы мен маңыздылығын атап көрсетеді.

Итальяндық ғалым және неомарксистік саяси мектептің негізін қалаушы Антонио Грамши [6] де жұмсақ күштің теориялық негіздеріне айтарлықтай үлес қосты. Ол алғашқылардың бірі болып «жұмсақ күш» тұжырымдамасын талқылады және гегемондық мемлекеттер өздерінің үстемдігін сақтау үшін әдетте әскери күш сияқты «қатты күшті» және идеология мен мәдениет сияқты «жұмсақ күш» құралдарын қолданатынын атап өтті. Р. Коэн [7], Д. Болдуин [8] және Стрэндж [9] жаһандану контекстінде халықаралық қатынастар саласындағы «күш» ұғымымен болған трансформациялар туралы түсінігімізге айтарлықтай үлес қосты.

Дж. Найдың «жұмсақ күш тұжырымдамасы» бүкіл әлемдегі ғалымдар мен саясаткерлердің назарын аударды. Ол жұмсақ күшті сынға алып, оның маңыздылығын атап өтті.

Нәтижелері

Елдің жалпы ұлттық қуатын талдау кезінде екі негізгі категория бөлінеді: материалдық және материалдық емес, сонымен қатар қатты және жұмсақ күш деп аталады. Джозеф Найдың анықтамасына сәйкес, қатты қуат елдің жер көлемі, халқының саны, табиғи ресурстары, әскери күші, экономикалық әлеуеті, ғылыми-техникалық мүмкіндіктері және ұйымдастыру дәрежесі сияқты факторларды білдіреді. иуе анықтамасына сәйкес, қатты қуат елдің жер көлемі, халқының саны, табиғи ресурстары, әскери күші, экономикалық әлеуеті, ғылыми-техникалық мүмкіндіктері және ұйымдастыру дәрежесі сияқты факторларды білдіреді. Керісінше, жұмсақ күш мәдени ықпал, саяси

құндылықтар, дипломатиялық қатынастар және қоғамдық қабылдау сияқты сандық бағалау қиынырақ басқа аспектілерді қамтиды.

Жұмсақ күш көбінесе елдің күшпен немесе мәжбүрлеумен емес, құндылықтар, идеялар және мәдениет арқылы басқаларды тарту қабілетімен байланысты. Джозеф Най жұмсақ күшті жетекші принцип, тартымдылық пен еліктеу күші, сондай-ақ идеологиялық тұрғыдан тартымды және басқа елдермен саяси байланыста болу қабілеті ретінде анықтады. Бұл ретте «жұмсақ қуат» «қатты қуатпен» корреляцияланады. Қырғи Қабақ Соғыс кезінде Шығыс пен Батыс арасындағы қақтығыс осі «қатты күш» (әскери техника, ядролық тежеу және т.б.) болды.). Екі алпауыт держава арасындағы жаһандық әскери қарама-қайшылық жойылған сайын, халықаралық істердегі экономикалық және мәдени факторлардың маңызы барған сайын айқындала түсуде.

Осы жаһандық өзгерістер жағдайында барлық елдер, соның ішінде Америка құрама штаттары да өз мақсаттарына жету үшін жаңа құралдарды пайдалануды үйренуі керек: жаһандық өзара тәуелділікті басқару, халықаралық тәртіпті қалыптастыру және ортақ мәдени құндылықтарды ілгерілету. Джозеф Най бұл жаңа құрал «жұмсақ қуат» деп аталады деп мәлімдейді. «Жұмсақ күштің» жаңа формалары пайда болуда, әсіресе мәдениет, білім беру және бұқаралық ақпарат құралдарында, олардың табиғатын дәстүрлі геосаяси шеңберде толық түсіну немесе бағалау мүмкін емес. Джозеф Най қазіргі әлемде Америка құрама штаттары экономикасы мен әскери күші сияқты «қатты күштің» артықшылықтарына ие болып қана қоймай, сонымен қатар «жұмсақ күштің», соның ішінде мәдениетінің, құндылықтарының және ұлттық бірлігінің артықшылықтарына ие екенін пайымдайды [10].

Қатты күш дегеніміз-басқа елдерді экономикалық ынталандыру немесе әскери күш арқылы қалағанын жасауға мәжбүрлеу мүмкіндігі. Жұмсақ күш, керісінше, мәдени және моральдық шақырулар арқылы белгілі бір мінез-құлықтарды, құндылықтар мен институттарды қабылдауға басқалардың ықпалын, көтермелеуін және сендіруін қамтиды. Биліктің бұл түрі жұмсақ күштің көмегімен субъект үшін қажетті нәтижелерге қол жеткізуге бағытталған.

Джозеф Най жұмсақ күш ұғымын және оның қатаң билікпен байланысын егжей-тегжейлі түсіндірді, дегенмен ол экономикалық билікті қатаң биліктің нақты түрі ретінде жіктейді. Ол жұмсақ күш - бұл басқа елдердің шешімдері мен әрекеттеріне әсер етуі мүмкін көрінбейтін рухани күш деп санайды. Бұл күш елдің саяси жүйесінің тартымдылығы, құндылықтары, мәдениеті, дипломатиясы, көшбасшылығы және Ұлттық имиджі сияқты әртүрлі аспектілерде көрінуі мүмкін [11].

Басқа ғалымдар «жұмсақ күш» адамгершілік пен беделге байланысты деп санайды. «Жұмсақ күш» білім, идеология, құндылықтар және адамгершілік сияқты тұжырымдамалық болуы мүмкін. Мысалы, Қытайда 1,3 миллиард адам негізгі социалистік құндылықтармен бөліседі және олар бүкіл әлемде кеңінен танылады.

Кейбір сарапшылар «жұмсақ күшті» елдің халықаралық ережелерге, нормаларға, институттар мен процестерге әсер ету қабілетін білдіретін нормативтік күш деп санайды. Екінші жағынан, «жұмсақ күш» - бұл мәжбүрлеу емес, тарту арқылы мақсаттарға жету мүмкіндігі. Бұл елдің жалпы күшінің әскери емес және экономикалық емес аспектісі. «Жұмсақ күш» тұжырымдамасының эволюциясы мен дамуы халықаралық және ішкі саясат, экономика және қоғам салаларына әсер ететіні анық. Осылайша, жұмсақ күшті зерттеу-бұл елдің дипломатиялық мүмкіндіктерін кеңейтудің құралы ғана емес, сонымен бірге тұрақты экономикалық өсудің жолы. Сайып келгенде, жұмсақ күш құндылықтардың, өмір салтының және әлеуметтік жүйелердің тартымдылығын білдіреді. Ассимиляция мен реттеуге бағытталған күш басқа елдерге қалағанын қабылдауға мүмкіндік береді. Осы ғалымдардың идеяларын біріктіре отырып, жұмсақ күш елдің жалпы ұлттық күшінің, оның мәдениеті, жүйесі мен идеологиясының ажырамас бөлігі болып табылады деген қорытынды жасауға болады. Атап айтқанда, ХХІ ғасырдың басынан бастап «жұмсақ күш» халықаралық қатынастардың қалыптасуы мен дамуында маңызды рөл атқарды, бұл мемлекеттік құрылымды реформалаудың негізгі қозғаушы күші болды. Сонымен қатар, «жұмсақ күш» елдің басқа елдерді өз мақсаттарын қолдауға тарту және сендіру арқылы қажетті нәтижелерге қол жеткізу қабілетін білдіреді.

Жұмсақ күшті үш категорияға бөлуге болады: саяси құндылықтар (Ұлт бұл құндылықтарды ішкі және халықаралық деңгейде қолдауға ұмтылған кезде), Мәдениет (басқа елдерді тартатын) және сыртқы саясат (саясат заңды болып саналатын және моральдық беделге ие болған кезде). Керісінше, қатты күш сезілетін, көрінетін материалдық күшті білдіреді, ал жұмсақ күш саяси, мәдени және дипломатиялық ықпал сияқты материалдық емес, рухани элементтерді қамтиды. Бұл екі ұғым бір-бірімен тығыз байланысты, бірақ сонымен бірге әртүрлі. Олар бір-бірінен жай ғана қосылмайды немесе алынып тасталмайды, керісінше бірін-бірі толықтырады, шектейді және үйлестіреді. Қатты күш материалдық тасымалдаушы және жұмсақ күштің көрінісі ретінде қызмет етеді, ал жұмсақ күш қатты күштің материалдық емес жалғасы болып табылады.

Атап айтқанда, «жұмсақ күш» келесі аспектілерді қамтиды: біріншіден, елдің мәдениеті қамтамасыз ететін тартымдылық; екіншіден, оның құндылықтарымен, идеологиясымен және басқа да материалдық емес факторлармен шартталған тартымдылық; үшіншіден, мемлекеттің даму жүйесі мен моделі; төртіншіден, сыртқы құрылымның артындағы заңдылық саясаткерлер; бесіншіден, халықаралық жүйелер, нормалар мен ережелер шеңберіндегі ықпал; алтыншыдан, елдің жалпы имиджі.

«Жұмсақ күш» тұжырымдамасының пайда болуы қазіргі уақытта халықаралық қатынастардағы дәстүрлі «қатты күшпен» бірдей мәртебеге ие «жұмсақ қуаттың» маңыздылығын түсіндірді. Ақпарат ғасырында да «жұмсақ күш» бұрынғыдан да маңызды болды. Елдің кешенді ұлттық күшінің маңызды бөлігі бола отырып, «жұмсақ күш», атап айтқанда, елдің саяси жүйесінің тартымдылығына, мәдени құндылықтардың тартымдылығына және Ұлттық

имиджінің жақындығына негізделген көрінбейтін әсерін білдіреді. Бұл адамдардың халықаралық қатынастарға деген көзқарасына қатты әсер етті. «Жұмсақ күш» келесі мазмұнды қамтиды: біріншіден, мәдениеттің тартымдылығы. Екіншіден, идеология мен саяси құндылықтардың тартымдылығы. Үшіншіден, сыртқы саясаттың адамгершілігі мен заңдылығы. Төртіншіден, бұл елдер арасындағы қатынастардың жақындығы. Бесіншіден, даму жолы мен институционалдық модельдің тартымдылығы. Алтыншыдан, халықаралық нормаларды, халықаралық стандарттар мен халықаралық тетіктерді бағыттау, тұжырымдау және бақылау қабілеті. Жетіншіден, халықаралық қоғамдық пікірдің елдің халықаралық имиджін бағалау және тану дәрежесі.

«Жұмсақ күш» тұжырымдамасы енгізілгеннен кейін ол бүкіл әлемде оң жауап алды; бүкіл әлемдегі елдер өздерінің «жұмсақ күштерін» жетілдірудің маңызды жоспарларын зерттеп, құрды. Қазіргі халықаралық қатынастарда бәсекелестік пен жан-жақты ұлттық қуатты пайдалану елдің болашақ әлемдік тәртіптегі орнын айқындайтын болады. Халықаралық қатынастардағы «жұмсақ күштің» ықпалының артуына байланысты әлемдегі ең ірі державалар аппараттық құралдарды құруға назар аудара отырып, өздерінің «жұмсақ күшін» нығайтуға үлкен мән береді. Әр түрлі «жұмсақ күштер» бір-бірімен бәсекелеседі, тартады және біріктіреді. Қазіргі халықаралық жағдайда әр ел өзінің дамуы үшін «жұмсақ күш» тетіктерін нығайтады, дипломатиялық мүмкіндіктерді жақсарту және сайып келгенде, халықаралық бәсекелестікте үстемдікке қол жеткізу үшін қоғамдық дипломатияның инновациялық әдістерін енгізеді.

Талқылау

Жұмсақ күш дипломатиясының мәнін түсіну үшін алдымен «жұмсақ күш» және «дипломатия» ұғымдарын бөлек түсіну пайдалы. Жұмсақ күш, Джозеф Най сипаттағандай, мәжбүрлеу емес, тарту арқылы қажетті нәтижелерге қол жеткізу мүмкіндігін білдіреді. Екінші жағынан, дипломатияны кең мағынада елдер арасындағы ақпарат, идеялар мен ресурстармен алмасу ретінде анықтауға болады.

Дипломатияның келіссөздер жүргізу өнері ретінде тар анықтамасынан бастап, елдер қатысатын барлық қызмет түрлерін қамтитын кеңірек анықтамаға дейінгі әртүрлі түсіндірмелері бар. Соңғы мағынада дипломатия келіссөздерді ғана емес, сонымен қатар елдер арасындағы алмасуларды, ынтымақтастықты және кооперацияны да қамтиды. Қазіргі уақытта «дипломатия» дипломатияға кең мағынада қатысты деген түсінік кең таралған. Жұмсақ күш дипломатиясының негізгі мақсаты орындаушы мемлекеттің халықаралық қоғамдастықтағы беделін нығайту, елдің оң халықаралық имиджін ілгерілету, оның халықаралық ықпалын кеңейту, дипломатиялық мақсаттарға қол жеткізу және сайып келгенде, саяси және экономикалық мақсаттарға қол жеткізу болып табылады. Жұмсақ күш дипломатиясы дипломатиялық мақсат және дипломатиялық құрал ретінде қарастырылуы мүмкін, бірақ ол сайып келгенде ұлттық мүдделерге қызмет етеді. Осыған

байланысты жұмсақ күш дипломатиясы іс жүзінде дипломатияның құралы және құралы болып табылады. Қытай ғалымдары Минхай мен Хао Цзяньдун өз еңбектерінде жұмсақ күш дипломатиясына келесі анықтама берді: «жұмсақ күш дипломатиясы Үкіметтің жұмсақ күш ресурстарын пайдалану немесе жұмсақ күшке сүйену арқылы жүзеге асыратын дипломатиялық қызметін білдіреді». Атап айтқанда, жұмсақ күш дипломатиясы мәдениет, саяси жүйе, құндылықтар және т. б. сияқты жұмсақ күш факторларын пайдалану арқылы ел үкіметі дипломатиялық қызметтің негізгі органы ретінде құратын халықаралық қоғамдық пікір контекстіндегі елдің ықпалы мен реттеуші әлеуетін білдіреді, және ол халықаралық қатынастарды реттейтін және басқаратын, сондай-ақ олардың мүдделерін көздейтін идеология. Бұл анықтама жұмсақ күш дипломатиясының қолданылу аясын, негізгі мақсаттары мен функцияларын жан-жақты сипаттайды.

Жоғарыда аталған көзқарастармен бірге осы мақалада қолданылатын «жұмсақ күш дипломатиясы» термині елдің жұмсақ күш ресурстарына сүйенетін немесе жұмсақ күшті өз пайдасына саяси және экономикалық мақсаттарға жету құралы ретінде пайдаланатын дипломатиялық қызметін білдіреді.

Дәстүрлі дипломатия, әдетте, елдер арасындағы қатынастарға тікелей және айтарлықтай әсер ететін саяси, экономикалық және әскери аспектілерді қамтиды. Дәстүрлі тәсілдермен салыстырғанда жұмсақ күш дипломатиясының бірқатар артықшылықтары бар.

Біріншіден, «жұмсақ күштің» материалдық емес және икемді сипаты дипломатиялық күш-жігерге дәстүрлі стратегияларға қарағанда «адамдарға бағытталған» және «жұмсақ» саяси мақсаттарға жетуге бел буады.

Екіншіден, жұмсақ күш дипломатиясына үкіметтерді, қарапайым азаматтарды, бұқаралық ақпарат құралдарын, үкіметтік емес ұйымдарды және басқаларды қоса алғанда, әртүрлі субъектілер қатысады.

Жұмсақ күш көбінесе күнделікті, бейресми және тіпті дәстүрлі емес тәсілдермен көрінеді, үкіметтік емес ұйымдар халықаралық биржалар арқылы дипломатияның осы түрін кеңейтудің маңызды компонентіне айналады.

Төртіншіден, «жұмсақ күштің» әсерін сақтау айтарлықтай әсер етеді, өйткені ол дәстүрлі дипломатияға қарағанда жиі әсер етеді және енеді, бұл шетелдік аудиторияның психологиясы мен көзқарасына нәзік әсер етеді. Мәдени дипломатия өзінің көзқарасы мен мақсаттарымен «жұмсақ күш» дипломатиясынан ерекшеленеді. Мәдени дипломатия - бұл үкімет уәкілеттік берген және қолдайтын үкіметтік немесе үкіметтік емес ұйымдар жүзеге асыратын дипломатиялық қызмет. Бұл қызметтің негізгі мақсаты-нақты саяси мақсаттарға жету және елдің мәдени мүдделері мен стратегиялық міндеттерін шетелде ілгерілету үшін мәдени мазмұнды тарату, бөлісу және насихаттау. Мәдени дипломатияны ел үшін оның жұмсақ күші мен ықпалын арттыруға бағытталған маңызды құрал деп санауға болады. Жұмсақ күш дипломатиясы дәстүрлі шетелдік көмек және халықаралық дамуға жәрдемдесу сияқты мәдени аспектілерден тыс бірқатар іс-шараларды қамтиды. Америка Құрама Штаттары сияқты дамыған елдер осы және басқа мәдени емес құралдарды

халықаралық қатынастарға әсер ету үшін пайдаланады. Мәдени дипломатия бұл тәсілдің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады, бірақ бұл кең стратегияның бір аспектісі ғана. Жұмсақ күш принциптерін зерттеу дипломатиялық күш-жігердің тиімділігін арттырады.

Мәдени дипломатияның қолданылу аясы кеңейіп, ол көптеген мәселелер мен аудиторияларды қозғайды. Бұл стратегия мемлекеттік органдардың шеңберінен шығып, үкіметтік емес ұйымдарды, танымал ғалымдарды және трансұлттық корпорацияларды қамтиды. Жұмсақ күштің жаңа ресурстары мәдени дипломатияның мазмұны мен байланыс арналарын байытады.

Жұмсақ күш дипломатиясы көбінесе қоғамдық дипломатия тұжырымдамасымен қателеседі. Қоғамдық дипломатия қырғи қабақ соғыс кезіндегі сыртқы жарнама байқауы кезінде тұжырымдама ретінде пайда болды, бұл үкімет негізгі актер ретінде әрекет еткен сыртқы саяси мінез - құлықты, шетелдік азаматтарды мақсат ретінде, ақпарат пен тілді басым факторлар ретінде және мәдени коммуникацияны орталық мазмұн ретінде көрсетті.

Жұмсақ күш дипломатиясы мен қоғамдық дипломатияның кейбір ұқсастықтары болғанымен, жұмсақ күш дипломатиясының қолданылу аясы қоғамдық дипломатияға қарағанда кеңірек. Жұмсақ күш дипломатиясы үкіметаралық дипломатиялық күш-жігерді ғана емес, сонымен бірге азаматтық қоғамды дипломатия құралы ретінде пайдалануды да қамтиды. Керісінше, қоғамдық дипломатия, әдетте, бұқаралық ақпарат құралдары, жаңалықтар репортаждары, халықаралық іс-шаралар және елдің имиджі мен ықпалын арттырудың басқа құралдары арқылы шетелдік аудиторияға бағытталған үкіметтік бастамаларды қамтиды. Бұл жобаның мақсаты-имиджді жақсарту және оның дипломатиялық қызметі арқылы елдің ықпалын кеңейту. Қорытынды бөлімде автор дәстүрлі дипломатия тұжырымдамасына анықтама береді. Дипломатияның бұл түрін негізінен ел Үкіметі жүзеге асырады және «қатан» тәсілмен ерекшеленеді. Қатты күш әдетте әскери күш пен экономикалық ресурстар сияқты материалдық ресурстарды қамтиды. Олар көбінесе басқа елдерге әсер ету және нақты мақсаттарға жету үшін қолданылады.

Жұмсақ күш, керісінше, мәдени әсер мен идеологиялық тартымдылық сияқты материалдық емес ресурстарға сүйенеді. Бұл ресурстарды альянстарды құру, халықаралық нормаларды белгілеу және елдің оң имиджін ілгерілету үшін пайдалануға болады. Жұмсақ күшке ұлттық бірігу және бұқаралық ақпарат құралдарының әсері сияқты факторлар да кіреді.

Қатты күшке баса назар аударатын дәстүрлі дипломатиямен салыстырғанда, «жұмсақ күш» сыртқы саяси мақсаттарға жету үшін материалдық емес ресурстарды пайдалануға баса назар аударады. Бұл тәсіл тек әскери немесе экономикалық күшке ғана емес, қарым-қатынас орнатуға және оң имиджді ілгерілетуге бағытталған.

Қорытынды

Осылайша, «жұмсақ күш» дипломатиясының дәстүрлі дипломатияға

қарағанда бірқатар артықшылықтары бар. Дәстүрлі әдістермен салыстырғанда жұмсақ күш қол жетімді және оны басқа елдер қабылдауы ықтимал. Қатты күшті шамадан тыс пайдалану қысқа мерзімді дипломатиялық мақсаттарға әкелуі мүмкін болса да, мақсатты елдің қарсылығын тудыруы және оның ұзақ мерзімді перспективада ынтымақтасуға деген ұмтылысын төмендетуі мүмкін. Осылайша, жұмсақ күш дипломатиясы Халықаралық экономикалық ынтымақтастықты дамытудың маңызды құралы болып табылады. Сыртқы саясат елдің халықаралық қоғамдастықтағы жағдайына, демек, оның халықаралық саяси және экономикалық ахуалына айтарлықтай әсер етіп қана қоймайды, сонымен қатар ішкі саясат пен экономикаға тікелей әсер етеді. Экономикалық жаһанданудың тереңдеуімен халықаралық қатынастардағы саяси, әскери және басқа да қатал күштердің маңызы төмендеді. Керісінше, мәдени ықпалмен ұсынылған жұмсақ күштің маңызы халықаралық алмасуларда айтарлықтай өсті.

Ұлттық мүдделер тұрғысынан экономика елдің ортақ мүдделерінің ең маңызды құрамдас бөлігі болып табылады, оның негізгі мүдделері мен әлемдік қоғамдастықтағы рөлін көрсетеді. Жан-жақты ұлттық қуатты нығайту қатаң және жұмсақ күшті нығайтумен тығыз байланысты. Ұлттың «жұмсақ күші» мен «қатты күші» бір-бірімен байланысты дей атай аламыз.

Бір жағынан, елдің «қатал күшінің» артуы оның «жұмсақ күшінің» күшеюіне әкелуі мүмкін. Елдің экономикалық күші өскен сайын оның даму үлгілері басқа елдерге еліктей алады, оның шетелдік көмегі өсе беруі мүмкін және оның халықаралық аренадағы әсері де кеңейі мүмкін.

Екінші жағынан, ұлттың «жұмсақ күші» күшейе отырып, оның «қатал күшінің» өсуіне ықпал етуі мүмкін. Ел халықаралық аренада ықпалды бола бастағанда, ол басқа елдермен жағымды саяси қатынастарды дамыта алады, олардың арасындағы экономикалық және сауда өзара әрекеттесуіне қолайлы сыртқы жағдайлар жасайды, нәтижесінде экономикалық өсуге ықпал етеді.

Осылайша, жұмсақ күш дипломатиясы елдер арасындағы экономикалық және сауда ынтымақтастығына жол ашты және елдердің Халықаралық экономикалық бәсекелестік пен ынтымақтастыққа қатысуының маңызды құралына айналды. Жұмсақ күш дипломатиясы елдер бір-бірін түсініп, бейбітшілікті сақтай алатын маңызды құрал ретінде қызмет етеді. Тұтастай алғанда, осы тараудың авторы негізінен «жұмсақ күш» ұғымын және елдің жұмсақ күшін бағалау үшін қолданылатын факторларды сипаттайды. Екіншіден, олар жұмсақ күш дипломатиясын дәстүрлі дипломатиядан, мәдени дипломатиядан және қоғамдық дипломатиядан ажырату арқылы түсіндіреді. Соңында, тарауда жұмсақ күш дипломатиясының рөлі егжей-тегжейлі қарастырылады. Қысқаша айтқанда, жұмсақ күш дипломатиясы дәстүрлі дипломатияны толықтырады және Халықаралық экономикалық ынтымақтастықты дамытудың маңызды құралы болып табылады. Сонымен қатар, бұл елдерге бір-бірін жақсы түсінуге және бейбітшілікті сақтауға мүмкіндік беретін маңызды құрал деп пайымдауға болады.

- [1] Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек. пер. с англ. М. Б. Левина. - М.: АСТ, 2007. - 588 с.
- [2] Кеннеди П. Взлёты и падения великих держав. - Екатеринбург: Гонзо, 2018. -848 с.
- [3] Nye J. *The Paradox of American Power: Why the World's Only Superpower Can't Go it Alone*. - New York: Oxford University Press, 2002.
- [4] Nye J. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. – New York: Public Affairs Group, 2004.
- [5] Wolfers A. *A Discord and Collaboration. Essay of International Politics*. - The Johns Hopkins Press, 1962.
- [6] Грамши А. Искусство и политика. В 2-х томах. — М.: Искусство, 1991.
- [7] Keohane R.O. *Transnational Relations and World Politics*. – Cambridge: Harvard University Press, 1972.
- [8] Baldwin D. *Power Analysis and World Politics: New Trends versus Old Tendencies // World Politics*. - 1979. Volume 31, Issue 2. – P. 161-194.
- [9] Strange S. *Toward a Theory of Transnational Empire // E.O.Czempiel, J.N. Rosenau (eds.). Approaches to World Politics for the 1990s*. - Lexington (Mass.), 1989.
- [10] *Governance in a Globalizing World*, co-edited with John D. Donahue. - Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2000.
- [11] Най Дж. «Мягкая сила» и американо-европейские отношения // <https://smartpowerjournal.ru/soft-power/>

REFERENCES

- [1] Fukuyama F.. *Konec istorii i poslednij chelovek* [The end of history and the last man] / Pr. s angl. M. B. Levina. M.: AST, 2007, 588 s. [in Russ.].
- [2] Kennedi P. *Vzlyoty i padeniya velikih derzhav* [The Rise and Fall of Great Powers]. Ekaterinburg: Gonzo, 2018, 848 s. [in Russ.].
- [3] Nye J. *The Paradox of American Power: Why the World's Only Superpower Can't Go it Alone*. New York: Oxford University Press, 2002.
- [4] Nye J. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs Group, 2004.
- [5] Wolfers A. *A Discord and Collaboration. Essay of International Politics*. The Johns Hopkins Press, 1962.
- [6] Gramshi A. *Iskusstvo i politika* [The *Art and Science of Politics*]. V 2-h tomah. M.: Iskusstvo, 1991.
- [7] Keohane R.O. *Transnational Relations and World Politics*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1972.
- [8] Baldwin D. *Power Analysis and World Politics: New Trends versus Old Tendencies*. *World Politics*, 1979, Volume 31, Issue 2, pp. 161-194.
- [9] Strange S. *Toward a Theory of Transnational Empire / E.O. Czempiel, J.N. Rosenau (eds.). Approaches to World Politics for the 1990s*. Lexington (Mass.), 1989.

[10] Governance in a Globalizing World / Co-edited with John D. Donahue. Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2000.

[11] Naj J. «Myagkaya sila» i amerikano-evropejskie otnosheniya ["Soft power" and US-European relations] // <https://smartpowerjournal.ru/soft-power/> [in Russ.].

«МЯГКАЯ СИЛА» В МИРОВОЙ ПОЛИТИКЕ: СУЩНОСТЬ И ОСНОВНЫЕ ФОРМЫ ПРОЯВЛЕНИЯ

*Жумабеков М.У.¹, Мажинбеков С.А.², Тулеманова Р. Е.³

^{*1} кандидат исторических наук, доцент, Южно-Казахстанский университет им. М. Ауэзова, Шымкент, Казахстан,

e-mail: jumabek-777@mail.ru

² кандидат философских наук, доцент, Южно-Казахстанский университет им. М. Ауэзова, Шымкент, Казахстан, e-mail:

mazhinbekov.s@mail.ru

³ преподаватель, Южно-Казахстанский университет им. М. Ауэзова, Шымкент, Казахстан, e-mail: tulemanovaroza@gmail.com

Аннотация. В статье, посвященной мягкой силе, дается анализ концепции, которая была впервые предложена американским политологом Джозефом Наем в начале 1990-х годов. Мягкая сила относится к способности государства или другого субъекта влиять на поведение и предпочтения других стран с помощью культурных, политических и внешнеполитических средств, а не с помощью военной силы или экономического принуждения.

Мягкая сила определяется как способность привлекать и убеждать, а не принуждать. Она противопоставляется жесткой силе, которая опирается на насилие и принудительные меры. В статье анализируются исторические примеры применения мягкой силы в действии, рассматриваются более свежие примеры, такие как культурная дипломатия и продвижение позитивного национального имиджа с помощью средств массовой информации и технологий.

Роль мягкой силы в современной международной политике анализируется в контексте глобализации и возросшей взаимозависимости, а также ее значения для внешней политики различных государств и новых форм дипломатии и международного сотрудничества. В статье подчеркивается, что мягкая сила стала важнейшим инструментом на современной международной арене, позволяющим странам достигать своих целей с помощью привлечения и влияния, а не принуждения и агрессии.

Ключевые слова: Мягкая сила, жесткая сила, международные отношения, дипломатия, сотрудничество, культура, пропаганда, спорт

«SOFT POWER» IN WORLD POLITICS: THE ESSENCE AND MAIN FORMS OF MANIFESTATION

*Zhumabekov M.U.¹, Mazhinbekov S.A.², Suleymanova R. E.³

^{*1} Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, M. Auezov University of South Kazakhstan, Shymkent, Kazakhstan,

e-mail: jumabek-777@mail.ru

² Ph.D., Associate Professor, M. Auezov University of South Kazakhstan,

Shymkent, Kazakhstan, e-mail: mazhinbekov.s@mail.ru

³ Lecturer, M. Auezov South Kazakhstan University, Shymkent, Kazakhstan,
e-mail: tulemanovaroza@gmail.com

Abstract. The article on soft power analyzes a concept that was first proposed by American political scientist Joseph Nye in the early 1990s. Soft power refers to the ability of a State or other entity to influence the behavior and preferences of other countries through cultural, political, and foreign policy means, rather than through military force or economic coercion.

Soft power is defined as the ability to attract and persuade rather than coerce. It is opposed to hard power, which relies on violence and coercive measures. The article analyzes historical examples of the use of soft power in action, examines more recent examples such as cultural diplomacy and the promotion of a positive national image through the media and technology.

The role of soft power in modern international politics is analyzed in the context of globalization and increased interdependence, as well as its importance for the foreign policy of various states and new forms of diplomacy and international cooperation. The article emphasizes that soft power has become the most important tool in the modern international arena, allowing countries to achieve their goals through attraction and influence, rather than coercion and aggression.

Keywords: Soft power, hard power, international relations, diplomacy, cooperation, culture, propaganda, sports

Статья поступила 10.06.2024